

مهارت‌های سواد اطلاعاتی و عوامل مرتبط با آن در میان کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی مشهد و فردوسی مشهد

نسرین نصیری‌پور^۱، محسن نوکریزی^۲، معصومه تجعفری^۳

مقاله پژوهشی

چکیده

مقدمه: کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی برای دسترسی به اطلاعات مورد نیاز خود و پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی مراجعان، باید از مهارت‌های سواد اطلاعاتی مطلوبی برخوردار باشند. از این رو، پژوهش حاضر به تعیین وضعیت مهارت‌های سواد اطلاعاتی و سطوح سه‌گانه آن و همچنین، عوامل مرتبط با آن در میان کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی مشهد و فردوسی مشهد پرداخت.

روش بررسی: این پژوهش از نوع کاربردی بود که به روش پیمایشی انجام شد. ۸۰ نفر به عنوان نمونه نهایی از همه کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دانشگاه‌های مذکور که با مدرک تحصیلی کارشناسی یا کارشناسی ارشد رشته‌های کتابداری یا غیر کتابداری مشغول به کار بودند (۱۰۲ نفر)، با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای غیرنسبتی انتخاب شدند. ابزار سنجش، پرسش‌نامه محقق ساخته بود که از نظر روایی مورد تأیید قرار گرفت و ضریب پایایی پرسش‌نامه نیز با استفاده از ضریب Cronbach's alpha برابر با ۰/۸۶ تأیید گردید. داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (توزیع درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و استنباطی (آزمون‌های t، ANOVA، Independent t و Duncan) در نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: وضعیت سواد اطلاعاتی کتابداران جامعه مورد بررسی، پایین‌تر از حد مطلوب بود؛ به گونه‌ای که هیچ‌یک از سطوح مقدماتی، پایه و پیشرفته سواد اطلاعاتی کتابداران در حد مطلوبی قرار نداشت. میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران رشته‌های تحصیلی کتابداری و کتابداری پزشکی به طور معنی‌داری بالاتر از میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران سایر رشته‌ها بود. همچنین، میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد از میانگین نمرات کتابداران دارای مدرک تحصیلی کارشناسی، بالاتر بود. تفاوت معنی‌داری بین میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران بر حسب سابقه خدمت مشاهده نشد.

نتیجه‌گیری: نتایج پژوهش حاضر، وضعیت نامطلوب مهارت‌های سواد اطلاعاتی و سطوح سه‌گانه آن را در میان کتابداران مشخص نمود و عوامل مؤثر بر تقویت سواد اطلاعاتی را پیش روی برنامه‌ریزان و مدیران کتابخانه‌های این دو دانشگاه قرار داد.

واژه‌های کلیدی: سواد اطلاعاتی؛ کتابداران؛ کتابخانه‌ها؛ دانشگاه علوم پزشکی مشهد؛ دانشگاه فردوسی مشهد

پذیرش مقاله: ۱۳۹۵/۳/۵

اصلاح نهایی: ۱۳۹۵/۲/۲۹

دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۵/۱۲

ارجاع: نصیری‌پور نسرین، نوکریزی محسن، تجعفری معصومه. **مهارت‌های سواد اطلاعاتی و عوامل مرتبط با آن در میان کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی مشهد و فردوسی مشهد.** مدیریت اطلاعات سلامت ۱۳۹۵؛ ۱۳ (۲): ۹۶-۱۰۱

می‌تواند نقشی اصلی در آن ایفا کند. دلیل این امر، دانش و تجربه کتابداران در زمینه‌هایی است که در آموزش سواد اطلاعاتی روی آن‌ها تأکید می‌شود. به عنوان مثال، کتابداران تجربه‌های سودمندی در مورد منابع اطلاعاتی، ارزیابی منابع، سازماندهی و اشاعه اطلاعات و نیز درباره استفاده کنندگان، نیازها و

مقاله حاصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد با شماره ۳۱۷۳۳ می‌باشد که با حمایت دانشگاه فردوسی مشهد انجام شده است.

۱- کارشناس ارشد، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران (نویسنده مسؤل)
Email: nasirpournasrin@gmail.com

۲- دانشیار، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

۳- استادیار، علم اطلاعات و دانش‌شناسی، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

مقدمه

گسترش روزافزون منابع اطلاعاتی از چالش‌های بزرگی به شمار می‌رود که امروزه جوامع مختلف را تحت تأثیر خود قرار داده است. اطلاعات تنها زمانی مفید خواهد بود که توانایی دستیابی به نوع مناسب آن وجود داشته باشد. بنابراین، درک صحیح نیاز اطلاعاتی، شناخت ابزارهای دستیابی به اطلاعات و ارزیابی اطلاعات یا به تعبیری داشتن سواد اطلاعاتی، ضرورتی غیر قابل اجتناب و اساسی است. Kurbanoglu و همکاران مهارت‌های سواد اطلاعاتی را بر اساس رده‌بندی Bloom (Bloom's taxonomy) به سه سطح مهارت‌های مقدماتی سواد اطلاعاتی (شامل تشخیص نیاز اطلاعاتی، تدوین پرس‌وجو و ارزیابی اطلاعات)، مهارت‌های پایه سواد اطلاعاتی (شامل مکان‌یابی اطلاعات، بازیابی و به کارگیری اطلاعات) و مهارت‌های پیشرفته سواد اطلاعاتی (شامل مستندسازی اطلاعات، تولید و اشاعه اطلاعات جدید) دسته‌بندی کردند (۱). مقوله سواد اطلاعاتی از جمله مفاهیم نوینی است که حرفه کتابداری

تصادفی طبقه‌ای غیر نسبتی استفاده گردید. طبقات در جامعه مورد بررسی، دو دانشگاه مذکور بود و نسبت حضور کتابداران در نمونه آماری در دو طبقه مورد بررسی، برابر در نظر گرفته شد.

در پژوهش حاضر، مؤلفه‌ها و ابعاد سواد اطلاعاتی بر اساس رده‌بندی Bloom و با توجه به نتایج تحلیل عاملی پژوهش Kurbanoglu و همکاران به سه سطح مهارت‌های مقدماتی، پایه و پیشرفته سواد اطلاعاتی تفکیک شد (۱). برای سنجش سواد اطلاعاتی از شیوه‌های مختلفی استفاده می‌شود. دو شیوه اصلی سنجش سواد اطلاعاتی شامل خودارزیابی (Self-assessment) و ارزیابی واقعی (Factual-assessment) می‌باشد. در روش خودارزیابی، فرد به قضاوت عملکرد خود می‌پردازد. طرفداران شیوه ارزیابی واقعی معتقد هستند که افراد همیشه به درستی قابلیت‌های خود را بررسی نمی‌کنند و می‌توان با طرح سؤالات مشخصی، میزان توانایی و مهارت‌های آن‌ها را سنجید. پرسش‌نامه‌های بسیاری برای سنجش سواد اطلاعاتی به شیوه خودارزیابی یافت شد، اما با توجه به کارآمد و دقیق‌تر بودن سنجش به شیوه ارزیابی واقعی و همچنین، مؤلفه‌ها و سطوح در نظر گرفته شده برای مهارت‌های سواد اطلاعاتی، پرسش‌نامه توسط پژوهشگر طراحی و سؤالات پرسش‌نامه بر اساس مطالعه منابع، پیشینه موضوع و مرور متون مربوط و الگوبرداری از نمونه‌های معتبر استخراج شد (۱۲-۱۰). در مجموع، پرسش‌نامه به دو بخش تقسیم شد. در قسمت نخست، مشخصات فردی کتابداران شامل نوع دانشگاه، رشته تحصیلی، مدرک تحصیلی و سابقه خدمت پرسیده شد. قسمت دوم پرسش‌نامه برای سنجش مهارت‌های سواد اطلاعاتی طراحی گردید. در پژوهش حاضر، میزان سواد اطلاعاتی کتابداران از روش ارزیابی واقعی با ۲۲ سؤال چهار گزینه‌ای، مورد سنجش قرار گرفت. برای هر پاسخ صحیح، امتیاز یک و برای پاسخ‌های غیر صحیح، امتیاز صفر محسوب شد. بدین ترتیب، نمره سواد اطلاعاتی به صورت مجموع پاسخ‌های صحیح داده شده توسط فرد در نظر گرفته شد. دامنه نمرات حاصل از پرسش‌نامه بین ۰-۲۲ بود. همچنین، برای تعیین وضعیت سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی مشهد و فردوسی مشهد، نمرات بالاتر از ۸۰ درصد «مطلوب»، نمرات بین ۶۰ تا ۸۰ درصد «خوب»، نمرات بین ۴۰ تا ۶۰ درصد «متوسط»، نمرات بین ۲۰ تا ۴۰ درصد «ضعیف» و نمرات ۲۰ درصد یا کمتر «بد» در نظر گرفته شد. این روش تعیین وضعیت، از پژوهش‌های انجام شده اقتباس گردیده است (۱۵-۱۳). از این‌رو، منظور از نمره مطلوب، نقطه ۸۰ درصد نمره‌ها بود؛ بدین معنی که نمره مطلوب سواد اطلاعاتی عدد ۱۷/۶ (از نمره کل ۲۲) بود.

پرسش‌نامه آغازین به منظور بررسی روایی صوری و محتوایی در اختیار ۱۰ نفر از اعضای هیأت علمی و دانشجویان مقطع دکتری رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی قرار داده شد تا کم و کیف سؤال‌های پرسش‌نامه مورد ارزیابی قرار گیرد. پس از جمع‌آوری نظرات، پرسش‌نامه ابتدایی با استفاده از توصیه‌های آنان اصلاح شد و بعد در اختیار پاسخ دهندگان قرار گرفت. برای سنجش پایایی، پرسش‌نامه‌ها بین گروه ۳۰ نفره‌ای از کتابداران دو دانشگاه توزیع شد. با استفاده از ضریب Cronbach's alpha، ضریب پایایی پرسش‌نامه ۰/۸۶ به دست آمد که نشان دهنده پایایی بالای پرسش‌نامه بود. جهت جمع‌آوری اطلاعات، پرسش‌نامه‌ها در کتابخانه‌های مرکزی و کتابخانه‌های دانشکده‌های هر دو دانشگاه مذکور با حضور پرسشگر توزیع شد. تمامی پرسش‌نامه‌ها با رضایت کتابداران تکمیل و در همان مکان جمع‌آوری گردید. در نهایت، داده‌ها با استفاده از آمار توصیفی (توزیع درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی

رفتارهای آنان کسب کرده‌اند. به عبارت دیگر، هیچ یک از حرفه‌های دیگر جامعیت دانش کتابداران در این موارد را ندارد. سواد اطلاعاتی به منزله هدفی اصلی برای کتابداران، به ویژه کتابداران دانشگاهی مطرح شده است (۲). حال که کتابداران نقش مهمی در ارائه آموزش به کاربران کتابخانه خود دارند، مهم این است که خود کتابداران توانایی‌ها و سواد اطلاعاتی کافی داشته باشند تا بتوانند آن‌ها را به مخاطبان خود منتقل کنند و خدمات اطلاع‌رسانی مناسبی به کاربران کتابخانه‌ها ارائه دهند.

عبداللهی و جوکار به سنجش سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های عمومی فارس پرداختند. یافته‌ها نشان داد که وضعیت سواد اطلاعاتی کتابداران در سطح متوسط بود. بین سواد اطلاعاتی کتابداران دانش‌آموخته رشته کتابداری و غیر کتابداری تفاوت معنی‌داری وجود داشت. نوع مدرک تحصیلی بر سواد اطلاعاتی کتابداران تأثیرگذار بود (۳). همچنین، یافته‌های پژوهش برجیان نشان داد که میزان انطباق مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران با استانداردهای ACRL (Association of College and Research Libraries) کمتر از حد مطلوب بود. کتابدارانی که در رشته کتابداری تحصیل کرده بودند، در مقابل کتابداران رشته غیر کتابداری، موفقیت نسبی در مهارت‌های سواد اطلاعاتی داشتند (۴). Saunders نیز در پژوهش خود نظرات ۱۳ متخصص حوزه سواد اطلاعاتی را در مورد آینده سواد اطلاعاتی، مورد مطالعه قرار داد. اگرچه، این متخصصان در ارزیابی‌های خود در مورد روند سواد اطلاعاتی و نقشی که کتابداران در آینده ایفا می‌کنند، خوش‌بین بودند، اما به موانع و مشکلاتی تأکید کردند که کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی در رویارویی با پیشرفت‌های فن‌آوری و دگرگونی‌ها خواهند داشت (۵).

بنابراین، انتظار می‌رود که در دنیای اطلاعاتی کنونی و با توجه به ابزارها و فن‌آوری‌های نوین، کتابخانه‌های دانشگاهی در برنامه‌ریزی‌های آموزشی و آموزش‌های ضمن خدمت برای کتابداران به یادگیری مداوم توجه کنند و بر آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی تأکید ورزند. از آنجایی که بسیاری از پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه، بیانگر آن است که هنوز مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران کتابخانه‌های دانشگاهی به حد مطلوب نرسیده است و نیاز به آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی در میان آن‌ها ضروری می‌باشد، تعیین وضعیت سواد اطلاعاتی کتابداران در هر دو گرایش عام و خاص (کتابداری، اطلاع‌رسانی و شاخه پزشکی آن) و برخی عوامل تأثیرگذار در کسب این مهارت‌ها، ضرورت یافت (۹-۶، ۴، ۳). از این‌رو، پژوهش حاضر به تعیین وضعیت مهارت‌های سواد اطلاعاتی و سطوح سه‌گانه آن در میان کتابداران دانشگاه‌های علوم پزشکی مشهد و فردوسی مشهد پرداخت. در همین راستا، تعیین تفاوت بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران رشته‌های تحصیلی، مدارک تحصیلی و سابق خدمت مختلف نیز مورد توجه قرار گرفت.

روش بررسی

این پژوهش از نوع کاربردی بود و به روش پیمایشی در زمستان سال ۱۳۹۳ انجام شد. جامعه آماری پژوهش را کلیه کتابداران شاغل در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی مشهد و فردوسی مشهد تشکیل دادند که با مدرک تحصیلی کارشناسی یا کارشناسی ارشد رشته‌های کتابداری یا غیر کتابداری مشغول به کار بودند (۱۰۲ نفر). ۸۰ نفر با استفاده از جدول Krejcie و Morgan به عنوان نمونه نهایی انتخاب شدند. در پژوهش حاضر، از روش نمونه‌گیری

اطلاعاتی کتابداران رشته‌های تحصیلی کتابداری و کتابداری پزشکی به طور معنی‌داری از میانگین نمرات کتابداران دانش آموخته سایر رشته‌ها بالاتر بود.

جدول ۲: نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران در رشته‌های تحصیلی مختلف

متغیر	منبع تغییرات	مجموع مجدورات	F	P
سواد	بین گروه‌ها	۱۱۹/۶۳	۴/۸۸	۰/۰۱۰
اطلاعاتی	درون گروه‌ها	۹۴۳/۹۱		
	جمع	۱۰۶۳/۵۴		

در جدول ۳، نتایج آزمون Independent t نشان داد که میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد از میانگین نمرات کتابداران دارای مدرک تحصیلی کارشناسی به طور معنی‌داری بالاتر بود ($P < ۰/۰۵۰$).

بر اساس نتایج آزمون ANOVA در جدول ۴، تفاوت معنی‌داری در سطح ۰/۰۵ بین میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران دارای سوابق خدمت مختلف در جامعه مشاهده شد.

بحث

یافته‌های پژوهش حاضر در ابتدا نشان داد که وضعیت سواد اطلاعاتی کتابداران دو دانشگاه علوم پزشکی مشهد و فردوسی مشهد، پایین‌تر از حد مطلوب بود و با نتایج پژوهش Adeyoyin (۶)، فلاح و اصغری (۷)، پورنقی و اباذری (۸)، تفرشی و انگورج تقوی (۹) و رحیمی و همکاران (۱۶) تا حدی مطابقت داشت. نتایج این پژوهش‌ها نشان داده‌اند که اغلب مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران جامعه مورد پژوهش در حد متوسط و یا ضعیف بود و در سطح مطلوب قرار نداشت. نتیجه پژوهش عباسی حاکی از آن بود که مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاه‌های تبریز و علوم پزشکی تبریز، در سطح مطلوبی قرار داشت (۱۷) که با نتیجه پژوهش حاضر مغایر بود. دلیل این مغایرت ممکن است در استفاده از ابزار متفاوت جمع‌آوری داده‌ها باشد. عباسی در پژوهش خود از ابزار خودارزیابی برای سنجش سطح سواد اطلاعاتی کتابداران استفاده کرده بود (۱۷)؛ در حالی که در این پژوهش میزان سواد اطلاعاتی کتابداران، با روش «ارزیابی واقعی» سنجیده شد. در شیوه خودارزیابی، افراد همیشه به درستی به بررسی قابلیت‌های خود نمی‌پردازند و ممکن است که خیلی سریع توانایی خود را بسیار بالا یا پایین برآورد کنند؛ حال آن که در شیوه ارزیابی واقعی افراد به سؤالاتی که به صورت یک آزمون توانایی و قابلیت‌های شخص را می‌سنجد، پاسخ می‌دهند. دلیل دیگر این اختلاف در نتایج می‌تواند مربوط به جامعه کاربران متفاوت در این پژوهش‌ها باشد.

جدول ۳: مقایسه میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران دارای مدرک تحصیلی کارشناسی و کارشناسی ارشد

متغیر	مدرک تحصیلی	فراوانی	میانگین \pm انحراف معیار	t	P
سواد اطلاعاتی	کارشناسی	۴۱	$۱۰/۶۳ \pm ۳/۲۰$	-۳/۹۱	< ۰/۰۰۱
	کارشناسی ارشد	۳۹	$۱۳/۵۹ \pm ۳/۵۵$		

(آزمون Kolmogorov-Smirnov برای تعیین نرمال بودن متغیر و آزمون‌های t، ANOVA، Independent t (Duncan و SPSS نسخه ۲۰ (version 20, SPSS Inc., Chicago, IL) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

به لحاظ نوع دانشگاه، ۵۱/۲ درصد از پاسخ دهندگان متعلق به دانشگاه فردوسی و ۴۸/۸ درصد از آن‌ها متعلق به دانشگاه علوم پزشکی مشهد بودند. از شرکت کنندگان، ۶۲/۴ درصد دانش آموخته رشته کتابداری (بیشترین سهم)، ۱۸/۸ درصد دانش آموخته رشته کتابداری پزشکی و همچنین، ۱۸/۸ درصد دانش آموخته سایر رشته‌ها بودند. ۵۱/۲ درصد از کتابداران مدرک تحصیلی کارشناسی و ۴۸/۸ درصد از آنان مدرک کارشناسی ارشد داشتند. همچنین، ۳۲/۵ درصد مشارکت کنندگان ۱ تا ۱۰ سال، ۴۲/۵ درصد ۱۱ تا ۲۰ سال و ۲۵/۰ درصد بیشتر از ۲۰ سال سابقه خدمت داشتند.

نتایج آزمون t در جدول ۱ نشان داد که میانگین نمره سواد اطلاعاتی جامعه آماری، پایین‌تر از سطح مطلوب بود ($P < ۰/۰۵۰$). سواد اطلاعاتی کتابداران دانشگاه علوم پزشکی نسبت به کتابداران دانشگاه فردوسی در وضعیت بهتری قرار داشت.

جدول ۱: مقایسه میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران با سطح مطلوب

متغیر	نوع دانشگاه	آماره t	P	اختلاف میانگین
سواد	دانشگاه علوم پزشکی مشهد	-۸/۷۰	< ۰/۰۰۱	-۵/۰۱
اطلاعاتی	دانشگاه فردوسی	-۱۰/۳۶	< ۰/۰۰۱	-۶/۰۱
	جمع	-۱۳/۴۶	< ۰/۰۰۱	-۵/۵۲

همچنین، برای تعیین وضعیت هر یک از سطوح سواد اطلاعاتی کتابداران و مقایسه آن با سطح مطلوب، از آزمون t استفاده شد. یافته‌های به دست آمده نشان داد که میانگین نمرات در هر سه سطح سواد اطلاعاتی کتابداران، پایین‌تر از سطح مطلوب بود ($P < ۰/۰۵۰$). بر اساس یافته‌های فوق، بیشترین اختلاف میانگین مربوط به سطح مقدماتی سواد اطلاعاتی بود که اختلاف میانگین ۲/۲۳- را نشان داد. پس از آن، به ترتیب سطوح پایه و پیشرفته سواد اطلاعاتی با اختلاف میانگین‌های ۱/۷۰- و ۱/۵۸- قرار داشت.

نتایج آزمون ANOVA در جدول ۲ نشان داد که بین سواد اطلاعاتی کتابداران رشته‌های تحصیلی مختلف، تفاوت معنی‌داری وجود داشت ($P < ۰/۰۵$). برای تشخیص تفاوت میان گروه‌ها، از آزمون تعقیبی Duncan استفاده گردید. نتایج این آزمون حاکی از آن بود که میانگین نمرات سواد

جدول ۴: نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران دارای سوابق خدمت مختلف

متغیر	منبع تغییرات	مجموع مجذورات	F	P
سواد اطلاعاتی	بین گروهها	۲۷/۸۵	۱/۰۳	۰/۳۶
	درون گروهها	۱۰۳۵/۶۹		
	جمع	۱۰۶۳/۵۴		

همچنین، یافته‌ها نشان داد که هر سه سطح مقدماتی، پایه و پیشرفته سواد اطلاعاتی کتابداران پایین‌تر از سطح مطلوب بود؛ به طوری که سطح مقدماتی سواد اطلاعاتی نسبت به سطوح پایه و پیشرفته در وضعیت نامطلوب‌تری قرار داشت. Zuokemefa و Baro در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که مهارت‌های مقدماتی سواد اطلاعاتی نیازمند بهبود است (۱۸). یافته‌های پژوهش برجیان نیز نشان داد که کتابداران از نظر درک درست نیاز اطلاعاتی، در وضعیت مطلوبی نبودند (۴). چشمه سهرابی در مورد سواد اطلاعاتی دانشجویان سال آخر دوره کارشناسی به نتیجه مشابهی دست یافت که گویای ضعف در تشخیص نیاز اطلاعاتی این دانشجویان بود (۱۹). به نظر می‌رسد، از آن‌جا که مهارت‌های مقدماتی (شامل تشخیص نیاز اطلاعاتی، تدوین پرس‌وجو و ارزیابی اطلاعات) در سطوح اولیه مهارت‌های سواد اطلاعاتی جا گرفته است و فرایندی ذهنی و مربوط به آگاهی و شناخت فرد می‌باشد، بیشتر نیازمند کسب دانش و تخصص می‌باشد، اما در سطوح بعدی که جنبه عملی دارد و بیشتر مربوط به عملکرد است، افراد حتی اگر دانش و آگاهی کافی را نداشته باشند، می‌توانند با تکرار و تمرین، نسبت به سطح مقدماتی سواد اطلاعاتی موفق‌تر عمل کنند.

در ادامه، یافته‌های پژوهش نشان داد که میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران رشته‌های تحصیلی کتابداری و کتابداری پزشکی به طور معنی‌داری از میانگین نمرات کتابداران دانش‌آموخته سایر رشته‌ها بالاتر بود؛ در حالی که تفاوت معنی‌داری بین میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران رشته کتابداری و کتابداری پزشکی مشاهده نشد. یافته‌های پژوهش Adeyoyin (۶) و فلاح و اصغری (۷) نیز نشان داد که بین میزان سواد اطلاعاتی کتابداران متخصص و غیر متخصص تفاوت وجود داشت. برجیان (۴)، عباسی (۱۷)، وزیری (۲۰) و علیزاده جدیدی و قاضی‌زاده (۲۱) در پژوهش‌های خود به این نتیجه دست یافتند که کتابداران دارای مدرک تحصیلی کتابداری در مجموع از نظر سواد اطلاعاتی در وضعیت بهتری نسبت به سایر کتابداران قرار داشتند. پژوهش‌های انتظاریان نیز نشان داد که بین رشته‌های تحصیلی کتابداران دانشگاه فردوسی مشهد و نیاز به بازآموزی فن‌آوری اطلاعات رابطه معنی‌داری بود؛ به گونه‌ای که کتابداران دارای مدرک کتابداری نسبت به کتابداران دارای مدرک غیر کتابداری نیاز کمتری به بازآموزی داشتند (۲۲).

به نظر می‌رسد که ارایه دروس تخصصی (مانند مبانی و روش‌های سواد اطلاعاتی، آشنایی با فن‌آوری‌های اطلاعات و ارتباطات، آشنایی با بانک‌های اطلاعاتی و مانند آن) در رشته‌های علم اطلاعات، دانش‌شناسی و کتابداری پزشکی در راستای تقویت سواد اطلاعاتی آنان و رسیدن به چنین نتیجه‌ای، بی‌تأثیر نبوده است. هرچند، در بخش‌های قبلی مشخص شد که سواد اطلاعاتی کتابداران در حد مطلوبی نبود، اما در همین وضعیت باز کتابداران متخصص نسبت به غیر متخصص مهارت‌های بیشتری داشتند. در این زمینه، ارایه کارگاه‌های آموزشی سواد اطلاعاتی برای هر دو گروه و در سطوح مختلف پیشنهاد می‌شود.

همچنین، نتایج حاصل از پژوهش حاضر، حاکی از آن بود که میانگین نمرات سواد اطلاعاتی کتابداران دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد از میانگین نمرات کتابداران دارای مدرک تحصیلی کارشناسی بالاتر بود. نتیجه این پژوهش، با نتایج پژوهش‌های فلاح و اصغری (۷)، عباسی (۱۷) و عابدی لنجی (۲۳) که سواد اطلاعاتی کتابداران با مقاطع تحصیلات تکمیلی را نسبت به سایر کتابداران در سطح مطلوب‌تری یافتند، مطابقت دارد. به بیان دیگر، نظام آموزش عالی توانسته است نقش چشمگیری در ارتقای سواد اطلاعاتی ایفا کند. البته، به نقش سنوات بیشتر ماندگاری در محیط‌های علمی نیز باید اشاره کرد که بی‌تأثیر نیست. یعنی به فرض این که هیچ درس یا کارگاهی برای بالا بردن سواد اطلاعاتی افراد در مقطع تحصیلات تکمیلی ارایه نشود، همان بودن در این محیط و کار عملیاتی با اطلاعات، ارزشیابی و به کارگیری اطلاعات به ویژه در مقاطع تحصیلات تکمیلی و ارتباط بیشتر با استادان و همکلاسی‌هایی با مهارت‌های سواد اطلاعاتی بیشتر، می‌تواند تأثیر بسزایی در کسب و افزایش سواد اطلاعاتی فرد داشته باشد. در واقع، می‌توان به نقش دانشگاه نامرئی در آموزش و کسب این مهارت‌ها، به خصوص به واسطه نگارش پایان‌نامه اشاره کرد.

در انتها نیز رابطه بین متغیر سابقه خدمت با سواد اطلاعاتی مورد آزمون قرار گرفت، نتایج نشان داد که تفاوت معنی‌داری بین میانگین نمرات سواد اطلاعاتی بر حسب سابقه خدمت وجود نداشت. یافته‌های پژوهش عابدی لنجی نیز حاکی از آن بود که بین مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران جامعه مورد بررسی بر حسب سابقه خدمت تفاوت معنی‌داری وجود نداشت (۲۳). همچنین، بر اساس نتایج پژوهش انتظاریان، بین سابقه کاری کتابداران و نیاز آنان به بازآموزی رابطه معنی‌داری وجود نداشت و تمام کتابداران شاغل چه افراد تازه کار و چه آنان که سابقه کار طولانی در کتابخانه دارند، نیازمند بازآموزی در حوزه فن‌آوری اطلاعات هستند (۲۲). از این‌رو، با توجه به تغییر و تحول در کتابخانه‌ها به ویژه در حوزه فن‌آوری اطلاعات که در حال شتاب روزافزون است، تمامی کتابداران شاغل باید به دانش و مهارت‌های روزآمدتر و بالاتر سواد اطلاعاتی دست یابند.

نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از پژوهش حاضر، حاکی از وضعیت نامطلوب مهارت‌های سواد اطلاعاتی و سطوح سه‌گانه آن در میان کتابداران دو دانشگاه علوم پزشکی مشهد و فردوسی مشهد است. همچنین، یافته‌های حاصل، تأثیر عواملی مانند رشته تحصیلی، مدرک تحصیلی و سابقه خدمت را بر سواد اطلاعاتی کتابداران مشخص می‌سازد و عوامل مؤثر بر تقویت سواد اطلاعاتی را پیش روی برنامه‌ریزان و مدیران کتابخانه‌های این دو دانشگاه قرار می‌دهد. بنابراین، این نتایج می‌تواند علاوه بر آگاهی مسؤولان کتابخانه‌های مذکور از وضعیت مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران، زمینه‌ساز برنامه‌ریزی در جهت بهبود این مهارت‌ها و یادگیری مداوم شود.

پیشنهادها

با توجه به این که مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران جامعه مورد بررسی در سطح مطلوبی نبود، به رسمیت شناختن آموزش‌های ضمن خدمت برای توسعه و بهبود مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران به عنوان یکی از وظایف اصلی

موجود، توصیه می‌شود.

تشکر و قدردانی

از تمام کتابداران کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی مشهد و فردوسی مشهد، به ویژه سرکار خانم پروانه مدیرامانی، آموزشگر و کارشناس ارشد کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی مشهد که در انجام پژوهش حاضر همکاری نمودند، تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

مدیریت و تخصیص بودجه معین برای کلیه هزینه‌های این فعالیت، توصیه می‌شود. ارزیابی‌های سالانه نیز برای تعیین نیازهای آموزشی کتابداران، در جهت بهبود مهارت‌های سواد اطلاعاتی و یادگیری مداوم، پیشنهاد می‌شود. همچنین، از آن‌جا که یافته‌های پژوهش نشان داد، مهارت‌های سواد اطلاعاتی کتابداران رشته‌های تحصیلی کتابداری و کتابداری پزشکی از کتابداران سایر رشته‌ها بالاتر بود، جذب متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی توانمند و آگاه، به کتابخانه‌ها و سایر مراکز اطلاع‌رسانی از طریق اصلاح ساختار نظام استعدادی و رفع موانع

References

1. Kurbanoglu S, Akkoyunlu B, Umay A. Developing the information literacy self-efficacy scale. *J Doc* 2006; 62(6): 730-43.
2. Marcum JW. Rethinking information literacy. *Library Quarterly* 2002; 72(1): 1-26.
3. Abdollahi M, Jowkar A. Study of the state of public librarian's information literacy in Fars Province. *Research on Information Science & Public Libraries* 2015; 20(4): 771-87. [In Persian].
4. Borjian M. Librarians' information literacy skills and its compliance with the standard (ACRL) at the National Library of Iran [Thesis]. Tehran: Iran; Islamic Azad University, Tehran North Branch; 2011. [In Persian].
5. Saunders L. The Future of Information Literacy in Academic Libraries: A Delphi Study. *Portal: Libraries and the Academy* 2009; 9(1): 99-114.
6. Adeyoyin SO. Information and communication technology (ICT) literacy among the staff of Nigerian university libraries. *Library Review* 2005; 54(4): 257-66.
7. Fallah M, Asghari S. Libraries and academic librarians and information literacy programs. *Ketabdar* 2010; 9(4). [Online]; Available from: URL: <http://www.ketabdar.org/magazine/detailarticle.asp?number=142> [In Persian].
8. Pournaghi R, Abazari Z. The Survey study of information literacy between university librarians. *J Health Adm* 2008; 11(31): 55-62. [In Persian].
9. Tafreshi Sh, Angorj Taghva M. A survey on librarians' information literacy rate in public libraries of Tehran affiliated to the Board of Iranian Public Libraries. *Epistemology* 2008; 1(3): 29-38. [In Persian].
10. Davarpanah MR, Siamak M, Ghasemi AH. Information literacy assessment of students. Tehran, Iran: Dabizesh; 2008. [In Persian].
11. Teresa YN. Information literacy assessment: standards-based tools and assignments. Trans. Khase AA, Alijani R. Tehran, Iran: Chapar Publications; 2010. [In Persian].
12. Burkhardt JM, MacDonald MC, Rathemacher AJ. Teaching information literacy: 35 practical standards- based exercises for college students. Trans. Ghasemi AH, Mokhtari H. Tehran, Iran: Chapar Publications; 2008. [In Persian].
13. Bothma N. Evaluating the usability of an academic marketing department's website from a marketing student's perspective. *International Retail and Marketing Review* 2009; 5(1): 15-24.
14. Mustafa SH, Al-Zou'abi L. Usability of the academic websites of Jordan's universities: an evaluation study [Online]. [cited 2010 Sep 5]; Available from: URL: <http://eref.uqu.edu.sa/files/ere2/folders6/f37.pdf> [In Persian].
15. Chiew TK, Salim SS. WEBUSE: Website usability evaluation tool. *Malaysian Journal of Computer Science* 2003; 16(1): 47-57.
16. Rahimi AR, Almasi S, Al Mukhtar MJ. Information literacy status and the influencing factors on it among librarians and informationists at the Isfahan libraries of Medical Sciences University. *Health Inf Manage* 2005; 2(1): 8-14. [In Persian].
17. Abbasi R. Comparative assessment of librarians' information literacy status universities of Tabriz and Tabriz Medical Sciences and Health Services and identification of the factors affecting it. [Thesis]. Ahvaz: Iran; Ahvaz University of Shahid Chamran; 2011. [In Persian].
18. Baro EE, Zuokemefa T. Information literacy programmes in Nigeria: a survey of 36 university libraries. *New Library World* 2011; 112(11-12): 549-65.
19. Cheshmeh Sohrabi M. A survey on Information Literacy of the bachelor senior students in Arak University of science and technology in digital environment (during 2008- 2009). *Epistemology* 2011; 4(13): 65-76. [In Persian].
20. Vaziry E. Survey of information literacy status of librarians of Shiraz university libraries in the academic year (2005-2006) [Thesis]. Shiraz: Iran; Shiraz University; 2006. [In Persian].
21. Alizadeh Jadidi M, Ghazizadeh Y. A survey on librarians' Information Literacy of public librarians of Mazandaran province and its impact on their scientific outputs. *Scientific Communication* 2011; 19(1): 44-53. [In Persian].
22. Entezarian N. Survey of retraining needs of librarians working in the libraries of the Ferdowsi University of Mashhad in the field of information technology. *Scientific Communication* 2009; 13(2): 38-46. [In Persian].
23. Abedi Lenjy AR. Survey of information literacy skills of librarians in recreational and cultural organization of the municipality of Isfahan based on Eisenberg and Berkowitz [Thesis]. Isfahan: Iran; University of Isfahan; 2011. [In Persian].

Information Literacy Skills and Related Factors among Librarians of Mashhad University of Medical Sciences and Ferdowsi University of Mashhad, Iran

Nasrin Nasiripour¹, Mohsen Nowkarizi², Masoumeh Tajafari³

Original Article

Abstract

Introduction: Librarians in academic libraries should have suitable information literacy skills in order to access the information they need and meet the needs of their clients. Hence, the present study aimed to evaluate and determine the status of the three levels of information literacy skills and their related factors among librarians of Mashhad University of Medical Sciences and Ferdowsi University of Mashhad, Iran.

Methods: This applied research was conducted through survey method. The study population consisted of all librarians with a bachelor's degree or master's degree in librarianship or non-librarianship fields working in the abovementioned university libraries (n = 120). Through non-proportional stratified random sampling method, 80 individuals were selected as the final sample. The assessment tool was a researcher-made questionnaire the validity and reliability (Cronbach's alpha = 0.86) of which were confirmed. Data were analyzed through descriptive statistics (frequency distribution, mean and standard deviation) and inferential statistics (one-sample t-test, independent t-test, ANOVA, and Duncan's post hoc test) in SPSS software.

Results: The librarians' information literacy status was less than desirable; neither of the elementary, basic, and advanced levels of information literacy had desirable scores among the librarians. The mean scores of information literacy of librarians with degrees in librarianship and medical librarianship were significantly higher than that of librarians with other degrees. Moreover, the mean information literacy score of librarians with a master's degree was higher than that of librarians with a bachelor's degree. There was no significant difference between the mean information literacy scores of librarians based on their work experience.

Conclusion: The results of this study showed the undesirable status of information literacy and its three levels among librarians. Moreover, it indicated the effective factors for improving information literacy among librarians for the planners and administrators of the libraries of these two universities.

Keywords: Information Literacy; Librarians; Libraries; Mashhad University of Medical Sciences; Ferdowsi University of Mashhad

Received: 3 Aug, 2015

Accepted: 25 May, 2016

Citation: Nasiripour N, Nowkarizi M, Tajafari M. **Information Literacy Skills and Related Factors among Librarians of Mashhad University of Medical Sciences and Ferdowsi University of Mashhad, Iran.** Health Inf Manage 2016; 13(2): 96-101

Article resulted from MSc thesis No. 31733 and funded by Ferdowsi University of Mashhad.

1- MSc, Knowledge and Information Science, Department of Knowledge and Information Science, School of Education and Psychology, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran (Corresponding Author) Email: nasirpournasrin@gmail.com

2- Associate Professor, Knowledge and Information Science, Department of Knowledge and Information Science, School of Education and Psychology, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

3- Assistant Professor, Knowledge and Information Science, Department of Knowledge and Information Science, School of Education and Psychology, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran